

*Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΠΟΙΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ
ΣΤΗ ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ
ΜΕΤΑΞΥ ΙΣΑΥΡΩΝ ΚΑΙ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ**

ΣΠΥΡΟΣ ΤΡΩΙΑΝΟΣ / ΑΘΗΝΑ

*'Η μελέτη αυτή ανακοινώθηκε στο Β' Πανελλήνιο Συνέδριο της
'Ελληνικής 'Ιστορικής 'Εταιρείας, Θεσσαλονίκη 9-10 Μαΐου 1981.

Ὁ Ἰουστινιανός μέ τό μεγαλόπνοο νομοθετικό του ἔργο ἔθεσε τίς βάσεις γιά τή γένεση τοῦ βυζαντινοῦ δικαίου· δέν εἶναι ὅμως ὁ δημιουργός του. Ἡ ἱστορία τοῦ βυζαντινοῦ δικαίου ἀρχίζει μέ τή συστηματική ἐπεξεργασία αὐτοῦ τοῦ νομοθετικοῦ ὕλικου ἀπό ἐκείνους πού εἶχαν τήν εὐθύνη τῆς διδασκαλίας τοῦ δικαίου, ἐκείνους πού ἔργο εἶχαν τή μύηση τῶν νέων στά μυστικά τῆς νομικῆς ἐπιστήμης. Τό καθήκον αὐτό ἐπωμίστηκαν πρῶτα οἱ ἀντικλήσορες καί ἀργότερα οἱ σχολαστικοί. Τῶν πρῶτων τό ἐρμηνευτικό ἔργο εἶχε περισσότερο θεωρητικό χαρακτήρα, οἱ δεῦτεροι ἔδωσαν πió πολύ πρακτικό τόνο στή διδασκαλία τους καί τή συνταίριασαν μέ τή ρητορική¹. Μέ τήν ἐξαφάνιση ἀπό τό προσκήνιο ἀπό τά μέσα τοῦ 7ου αἰῶνα καί τῶν μέν καί τῶν δέ, ἀρχισε γιά τή νομική παιδεία σοβαρή κρίση πού δέν ἀργησε νά ἐκδηλωθεῖ καί στόν τομέα τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ δικαίου. Τά κείμενα τῶν νόμων ἔγιναν δυσεῦρετα (συχνά ἀνύπαρκτα στίς ἐπαρχίες) καί ἡ δυσκολία στήν κατανόησή τους, ὅπου καί ὅποτε βρίσκονταν, ἀνυπέβλητη. Οἱ συνθήκες αὐτές ὀδήγησαν στήν κωδικοποίηση τοῦ δικαίου ἐπί τῶν Ἰσαύρων, τή γνωστή μέ τό ὄνομα «Ἐκλογή»².

Ἡ Ἐκλογή δέν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπό μιά προσπάθεια συγκεντρώσεως τῶν βασικῶν γιά τήν καθημερινή ζωή κανόνων δικαίου σέ σύντομες φράσεις, γραμμένες σέ γλώσσα κατανοητή γιά τό μέσο ἄνθρωπο τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἡ συλλογή στηρίχτηκε στό Ἰουστινιάνειο δίκαιο, χωρίς αὐτό νά σημαίνει—μιά καί οἱ ἄμεσες πηγές της δέν εἶναι γνωστές— ὅτι ὅλο τό περιεχόμενό της ἀντλήθηκε ἀπό τό *Corpus Iuris Civilis* (παρακάτω = C.I.C.). Ἀντίθετα μάλιστα φαίνεται ὅτι καί τῆς δικαστηριακῆς πρακτικῆς ἢ συμβολῆς στή διατύπωση τῶν διατάξεων τῆς Ἐκλογῆς ὑπῆρξε σημαντική—διαπίστωση πού στό χῶρο τοῦ ποινικοῦ δικαίου ἔχει ξεχωριστή σημασία λόγω τῆς ἐλευθερίας πού ἡ γενική διατύπωση τῶν ποινικῶν διατάξεων ἄφηνε στόν ποινικό δικαστή. Χαρακτηριστικό δέ τῆς σπουδαιότητος τοῦ κλάδου αὐτοῦ γιά τούς συντάκτες τῆς συλλογῆς εἶναι ὅτι τό 1/5 τοῦ συνολικοῦ ὄγκου της καί τό 1/3 τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ κεφαλαίων ἀνήκουν στό ποινικό δίκαιο.

Μιλώντας γιά τή διαμόρφωση τοῦ ποινικοῦ δικαίου στήν ἐξεταζόμενη

1. Βλ. γιά τό ἔργο τῶν ἀντικλήσορων καί τῶν σχολαστικῶν *P. Pieler*, *Byzantinische Rechtsliteratur*, στοῦ *H. Hunger*, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, τ. 2 [Hb. d. AW. XII. 5.2], München 1978, σ. 419 ἐπ. καί 429 ἐπ. (μέ πλούσια βιβλιογραφία).

2. Βλ. τή νέα κριτική ἔκδοση τοῦ *L. Burgmann* στή σειρά *Forschungen zur byzantinischen Rechtsgeschichte*, Frankfurt/M (κυκλοφορεῖ ἀρχές 1982).

χρονική περίοδο σέ δύο κείμενα πρέπει νά στηριχτώ: στήν Appendix τῆς 'Εκλογῆς³ καί στό 'Εκλογάδιο⁴. 'Ιδού ἡ σύντομη παρουσίασή τους. Ἡ Appendix ἀποτελεῖ ἕνα ἄθροισμα κανόνων δικαίου, χωρισμένων σέ μικρές, ἀνεξάρτητες μεταξύ τους ομάδες, πού δέ δημιουργήθηκε ὡς ἐνιαῖο ἔργο ἀπό ἕναν καί τόν αὐτό συμπιλητή στό πλαίσιο μιᾶς συνθετικῆς διαδικασίας, ἀλλά σέ ἀλλεπάλληλα στάδια μέ βάση διάφορες πηγές, πού ἔλκουν τήν καταγωγή τους ὅλες ἀπό τήν Ιουστινιάνεια κωδικοποίηση. Φέρνει τήν ὀνομασία Appendix (=Παράρτημα)⁵ γιατί ἡ χειρόγραφη παράδοσή της συνδέεται σχεδόν ἄρρηκτα μέ τή χειρόγραφη παράδοση τῆς 'Εκλογῆς, δηλαδή καί τά δύο κείμενα, 'Εκλογή καί Appendix, ἐμφανίζονται κατὰ κανόνα στούς ἴδιους κώδικες. Ἡ διάταξη τῶν ομάδων αὐτῶν στά διάφορα χειρόγραφα ποικίλλει, ἀλλά ἡ βασική φάση τοῦ σχηματισμοῦ τους πρέπει νά εἶχε συμπληρωθεῖ μέσα στόν 8ο αἰώνα. Δέν εἶναι τυχαῖο γεγονός δι περισσότερο ἀπό τό μισό τοῦ συνολικοῦ ὄγκου τῆς Appendix ἔχει ποινικό χαρακτήρα.

Τό 'Εκλογάδιο εἶναι ἕνα συμπιληματικό ἔργο πού σώζεται, δυστυχῶς ὄχι ἀκέραιο, στόν Cod. Vind. iur. gr. 2 καί πού ἀνάγεται κατὰ τή γνώμη μου στά πρῶτα χρόνια τοῦ 9ου αἰώνα⁶. Εὐτυχῶς ἀκέραιο ἔχει διασωθεῖ τό ποινικό μέρος τοῦ ἔργου. Γράφω «εὐτυχῶς», γιατί τό μέρος αὐτό εἶναι ἐκεῖνο πού παρουσιάζει τίς μεγαλύτερες ἰδιορρυθμίες σέ σύγκριση μέ τό ὑπόλοιπο κείμενο.

'Ετόνισα ὅτι θά στηρίξω τά συμπεράσματά μου στά δύο αὐτά κείμενα, γιατί ἡ νομοθετική παραγωγή μέχρι τήν ἄνοδο στό θρόνο τοῦ πρώτου Μακεδόνα αὐτοκράτορα εἶναι μηδαμινή. Συγκεκριμένα, ποινικές διατάξεις περιέχει μόνο μία νεαρά πού ἀποδιδόταν στό Λέοντα Γ', ἀλλά, ὅπως πρόσφατα ἀπέδειξε ὁ Ο. Kresten⁷, ἀνάγεται στή βασιλεία τοῦ Λέοντα Ε' (813-820).

Καί ἔρχομαι στό πρῶτο ἀπό τά δύο κείμενα, στήν Appendix. Ἀνέφερα προηγουμένως ὅτι τό μεγαλύτερο μέρος τῶν διατάξεων της ἔχει ποινικό περιεχόμενο. Αὐτή ἡ διαπίστωση σέ συνδυασμό μέ τήν πλούσια χειρόγραφη παράδοσή της καί μέ τό γεγονός ὅτι αὐτοῦ τοῦ εἴδους τά συλλεκτικά ἔργα

3. Κριτική ἔκδοση: I. Burgmann-Sp. *Troianos*. Appendix Eclogae, Fontes Minores III [Forschungen zur byzant. Rechtsgeschichte, 4], Frankfurt/M 1979, σ. 24-125.

4. Κριτική ἔκδοση: D. Simon-Sp. *Troianos*. Eklogadion und Ecloga privata aucta, Fontes Minores II [Forschungen zur byzant. Rechtsgeschichte, 3], Frankfurt/M 1977, σ. 45-86.

5. Ἡ ὀνομασία αὐτή δόθηκε ἀπό τόν K. E. Zachariä von Lingenthal. *Fragmenta versionis graecae legum Rotharis Longobardorum regis*, Heidelbergae 1835, σ. 12 ἐπ. Ὁ μέγας αὐτός ἱστορικός τοῦ δικαίου ἀνακάλυψε τήν Appendix καί ὑπῆρξε ὁ πρῶτος της ἐκδότης στό Ἀνέκδοτα, Lipsiae 1843, σ. 184-195.

6. Βλ. Σπ. *Τρωάνου*, Ὁ «Ποινάλιος» τοῦ 'Εκλογαδίου. Συμβολή εἰς τήν ἱστορίαν τῆς ἐξελιξέως τοῦ ποινικοῦ δικαίου ἀπό τοῦ Corpus Iuris Civilis μέχρι τῶν Βασιλικῶν [Forschungen zur byzant. Rechtsgeschichte, 6], Frankfurt/M 1980, σ. 121.

7. O. Kresten. *Datierungsprobleme «isaurischer» Ehrechtsnovellen*. I. Coll. I 26, Fontes Minores IV [Forschungen zur byzant. Rechtsgeschichte, 7], Frankfurt/M 1981, σ. 37 ἐπ.

δημιουργήθηκαν για να καλύψουν πρακτικούς και μόνο σκοπούς, δείχνει ότι στον κύκλο των εφαρμοστών του δικαίου άπλωνόταν σιγά-σιγά ή πεποιθήση ότι οι ανάγκες της πρακτικής στό χώρο του ποινικού δικαίου ξεπερνούσαν τα όρια που κάλυπταν οι σχετικές διατάξεις της Έκλογής. Έτσι η ιδιωτική πρωτοβουλία έσπευσε να καλύψει τα κενά της νομοθεσίας, άντλώντας από την άνεξαντλητη πηγή του C.I.C. Είναι ενδιαφέρον να δοϋμε σε ποιά άντικείμενα παρατηρήθηκε αυτό τό φαινόμενο. Ό έντυπωσιακά μεγάλος όγκος τών ποινικών όρισμών της Appendix στρέφεται γύρω από δύο βασικούς πόλους: Τά έγκλήματα κατά της ζωής και τά έγκλήματα κατά της χριστιανικής πίστεως και γενικότερα της θρησκείας. Ό έντοπισμός αυτός είναι άπόλυτα ευεξήγητος. Η Έκλογή άφιέρωσε στην άντιμετώπιση της άνθρωποκτονίας τίς διατάξεις 17.45-49, όπου ό συντάκτης της στην προσπάθειά του να περιορίσει την έλευθερία του ποινικού δικαστή στην έπιμέτρηση της ποινής επιδίωξε τόν όσο γινόταν πιο άκριβή καθορισμό της άντικειμενικής και ύποκειμενικής ύποστάσεως τών σχετικών έγκλημάτων. Στην προσπάθειά του αυτή μερικές φορές παρεξέκλινε μάλιστα από τούς Ιουστινιάνειους όρισμούς. Ακόμη, ό μικρός σχετικά αριθμός τών διατάξεων της Έκλογής για την άνθρωποκτονία και τά συναφή έγκλήματα δέν μπόρεσε να καλύψει όλα τά επί μέρους προβλήματα (βαθμού ύπαιτιότητας, συμμετοχικής δράσεως κλπ.). Πολύ έντονότερα εμφανίζεται η άνεπάρκεια της Έκλογής στά έγκλήματα κατά της πίστεως (κυρίως άποστασία, αίρεση, μαγεία κλπ.), στά όποια άφιέρωσε όλες κι όλες τέσσερις διατάξεις (17.6, 43-44, 52). Και δέν πρέπει βέβαια να μάς διαφεύγει η τεράστια σημασία τών πράξεων που έντάσσονται σ' αυτό τό χώρο για την καθημερινή ζωή της έποχής εκείνης. Για να άποτραπεί η δημιουργία της έντυπώσεως, ότι ένδεχομένως η συγκέντρωση διατάξεων στην Appendix γύρω από τίς δύο αυτές κατηγορίες έγκλημάτων είναι τυχαίο γεγονός, θέλω να προσθέσω την εξής παρατήρηση. Μία άλλη κατηγορία έγκλημάτων με μεγάλη πρακτική σημασία είναι τά έγκλήματα κατά τών ήθών. Γι' αυτά ελάχιστες διατάξεις συναντάμε στην Appendix, γιατί οι σχετικές διατάξεις της Έκλογής είναι έπαρκείς και σε αριθμό και σε έκταση και η εισαγόμενη ρύθμιση (διαφορετική σε πολλά σημεία από τό Ιουστινιάνειο δίκαιο που η γενικότητά του εϋνοούσε την αυθαιρεσία τών δικαστών) άνταποκρινόταν, όπως φαίνεται, στό κοινό συναίσθημα για τό δίκαιο.

Για να όλοκληρώσω τή γενική θεώρηση τών ποινικών όρισμών της Appendix θέλω να προσθέσω λίγα λόγια για τή σχέση τους με τίς άντίστοιχες διατάξεις της Έκλογής. Ό ρόλος της πρώτης, όπως δηλώνει και η όνομασία της, είναι στό σύνολό του συμπληρωτικός, γι' αυτό και περιέλαβε όμαδες διατάξεων που ρυθμίζουν, εξαντλητικά σχεδόν, όλόκληρες κατηγορίες έννομων σχέσεων, που για λόγους συντομίας άγνοήθηκαν στην Έκλογή, όπως τό Γεωργικό Νόμο, τό Ναυτικό Νόμο, τό Στρατιωτικό Νόμο. Τό ίδιο συμβαίνει και με τίς ποινικές της διατάξεις. Ό κύριος προορισμός τους σύμφωνα με τή θέληση τών συμπλητών ήταν να καλύψουν

τά κενά τῆς Ἐκλογῆς. Σέ μερικές ὁμως μεμονωμένες περιπτώσεις τό περιεχόμενο τῶν διατάξεων αὐτῶν ἔρχεται σέ ἀντίθεση μέ τό κείμενο τῆς Ἐκλογῆς. Προφανῶς στίς περιπτώσεις αὐτές βρισκόμαστε μπροστά σέ δυσαρμονία (εἴτε ἀρχική, εἴτε ἐπιγενόμενη) τῆς ρυθμίσεως τῆς Ἐκλογῆς μέ τό κοινό συναίσθημα καί ἡ πρόθεση τῶν συντακτῶν τῆς Appendix θά ἦταν ἡ χρησιμοποίηση τῆς νομολογιακῆς ὁδοῦ γιά τήν ἐπάνοδο στό Ιουστινιάνειο δίκαιο—πού ἄλλωστε δέν εἶχε καί ρητά καταργηθεῖ μέ τή θέση σέ ἰσχύ τῆς Ἐκλογῆς, ἡ ὁποία στό προοίμιό της ἐμφανίζεται ὡς κωδικοποίηση.

Μέ τό δεύτερο ἔργο πού θά μᾶς ἀπασχολήσει στήν ἐξέταση τοῦ θέματος, τό Ἐκλογάδιο, τά πράγματα παίρνουν κάπως διαφορετική ὄψη. Οὔτε καί αὐτό εἶναι τυχαῖο προϊόν μιᾶς συλλεκτικῆς ἀπασχολήσεως. Ἐδῶ ὁμως ἐμφανίζονται χαρακτηριστικά πού δέν τά ἔχει ἡ Appendix: Πρόκειται γιά ἐργασία ἐνιαία, συστηματική, μέ ἀπόλυτη συνέπεια στίς ἐπί μέρους ρυθμίσεις, πού πρέπει νά ἔγινε ἀπό ἐμπειρο νομικό, πολύ καλό γνώστη τοῦ Ιουστινιάνειου δικαίου. Καί κάτι ἀκόμη πολύ σημαντικό. Τό Ἐκλογάδιο, τουλάχιστον στό ποινικό του μέρος, δέν παρουσιάζει τά χαρακτηριστικά ἐνός ἔργου πού ἀποβλέπει στήν ἐξυπηρέτηση ἰδιωτικῶν πρακτικῶν σκοπῶν, ἀλλά ἔχει τήν ἐξωτερική μορφή μιᾶς ἐπίσημης νομοπαρασκευαστικῆς ἐργασίας, πού ἔγινε μέ βάση τό ἰσχύον δίκαιο, ὄχι μέ τό σκοπό τῆς ὀλοκληρωτικῆς ἀνατροπῆς του, ἀλλά τῆς ἄρσεως τῶν ἐλλείψεων πού διαπιστώθηκαν στή διάρκεια τῆς ἐφαρμογῆς του.

Γιά τή σχέση μεταξύ τῶν διατάξεων τῆς Ἐκλογῆς ἀφ' ἐνός καί τοῦ Ἐκλογαδίου ἀφ' ἑτέρου, θέλω νά παρατηρήσω τά ἑξῆς. Ἐπί συνόλου 43 ποινικῶν διατάξεων τοῦ τελευταίου, στίς 18 προβλέπεται ρύθμιση εἴτε ἀπόλυτα ὁμοια εἴτε παρεμφερῆς μέ τή ρύθμιση τῆς Ἐκλογῆς. Πρόκειται γιά τά ἐγκλήματα ληστείας, κλοπῆς, ἐμπρησμοῦ, παραχαράξεως, ἀνδραποδισμοῦ ἀλλοτρίου δούλου, προαγωγείας, παιδεραστίας, κτηνοβασίας, διγαμίας, πορνείας σέ ὀρισμένες μορφές, αὐτομολίας, συκοφαντίας, ἀκούσιας ἀποστασίας, αἰρέσεως καί τυμβωρυχείας. Ἀπό ἄποψη προστατευόμενου ἔννομου ἀγαθοῦ τά ἐγκλήματα αὐτά δέν παρουσιάζουν ὁμοιομορφία. Πρόκειται γιά τά πιό πολλά ἀπό τά ἐγκλήματα κατά τῆς περιουσίας, ἕνα μεγάλο ἀριθμό ἐγκλημάτων κατά τῶν ἡθῶν καί ὀρισμένα ἄλλα ποικίλου περιεχομένου. Σέ πέντε ἄλλες περιπτώσεις ἐλλείπουν ἀντίστοιχες διατάξεις στήν Ἐκλογή. Πρόκειται γιά τά ἐγκλήματα τῆς κατασκοπείας, τῆς βιαιοπραγίας ἐν γένει, τῆς ἐκούσιας ἀποστασίας, τῆς ἐξυβρίσεως τοῦ αὐτοκράτορα μέ ἀνώνυμο λίβελλο καί τῆς φθορᾶς τῆς μνηστῆς τοῦ δράστη. Ἀπό τίς πράξεις αὐτές ξεχωρίζει ἡ βιαιοπραγία, γιὰτί διατάξεις γιά τήν ἀντιμετώπισή της περιέλαβε καί ἡ Appendix (11.8-10) —προφανῶς γιά νά καλύψει τήν παντελή ἔλλειψη ρυθμίσεως στήν Ἐκλογή.

Μεγαλύτερο ὁμως ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν οἱ διατάξεις, στίς ὁποῖες παρατηρεῖται διαφορά στήν εἰσαγόμενη ρύθμιση. Οἱ περιπτώσεις αὐτές δέν ἐμφανίζουν κανένα κοινό γνώρισμα καί προέρχονται ἀπό ὅλες σχεδόν τίς εἰ-

δικότερες κατηγορίες εγκλημάτων⁸. Πρῶτ' ἀπ' ὅλα ἄς δοῦμε τὴν ἀνθρωποκτονία. Ἐδῶ τὸ Ἐκλογάδιο ἐγκαταλείπει τὴ σχετικὰ περιπλοσιολογικὴ ρύθμιση τῆς Ἐκλογῆς καὶ καθιερώνει τὴ διάκριση τῶν φόνων σέ ἐκούσιους καὶ ἀκούσιους, ὅπου στοὺς πρῶτους κατατάσσονται ὅλοι οἱ πραττόμενοι μέ δόλο (καὶ ἐνδεχόμενο ἀκόμη), ἐνῶ στοὺς δευτέρους ὅλοι οἱ ἐξ ἀμελείας. Ἡ συστηματικὴ αὐτὴ διάκριση ἀποτελεῖ ἀναμφισβήτητα πρόοδο σέ σύγκριση μέ τὴν Ἐκλογή. Στὸ ἐγκλημα τῆς ἀμβλώσεως τὸ Ἐκλογάδιο δέ μεταβάλλει τὴν ποινὴ τῆς Ἐκλογῆς, ἀλλὰ διαμορφώνει πολὺ εὐρύτερα καὶ τὴν ἀντικειμενικὴ καὶ τὴν ὑποκειμενικὴ ὑπόσταση τοῦ ἐγκλήματος. Μεγαλύτερη συνέπεια ἀπὸ ἀποψη ἐσωτερικῆς διαρθρώσεως παρουσιάζει καὶ ἡ διάταξη γιὰ τὴν φαρμακεία στὸ Ἐκλογάδιο, μολονότι ἡ προβλεπόμενη ποινὴ εἶναι ὅμοια μέ τῆς Ἐκλογῆς. Γιὰ τὴν καθοσίωση (μιά μορφὴ ἐσχάτης προδοσίας κατὰ τὴ σημερινὴ ὁρολογία) ἐπαναφέρεται ἡ θανατικὴ ποινὴ τοῦ Ἰουστινιάνειου δικαίου καὶ ἐγκαταλείπεται ἡ ρύθμιση τῆς Ἐκλογῆς, πού ἄφηνε τὴν πρωτοβουλία τῆς διώξεως στὸν αὐτοκράτορα. Ἀπὸ τὰ ἐγκλήματα κατὰ τῆς περιουσίας, στὴν ἀπελασία (δηλαδὴ στὴν κλοπὴ ἀγέλης ζώων) δέν μεταβάλλεται ἡ ἀντικειμενικὴ ὑπόσταση, ἀλλὰ οἱ ποινές, πού κλιμακώνονται σέ περίπτωσι ὑποτροπῆς, γίνονται πολὺ αὐστηρότερες. Τὴν ἴδια σκλήρυνση παρατηροῦμε καὶ στὴν ἀντιμετώπιση τῶν ἀνδραποδιστῶν ἐλευθέρων προσώπων.

Ἀνάλογες μεταβολές, δηλαδὴ εἴτε διεύρυνση τῆς ἀντικειμενικῆς ἢ ὑποκειμενικῆς ὑποστάσεως, εἴτε ἀντικατάσταση τῆς προβλεπόμενης στὴν Ἐκλογὴ ποινῆς μέ ἄλλη αὐστηρότερη, παρατηροῦμε ἐπίσης στὴν παραβίαση τοῦ δικαίου τοῦ ἀσύλου, στὴν ἀρπαγὴ, στὴν αἰμομιξία, στὴν πορνεία μέ μοναχί, στὴ φθορὰ παρθένου, στὴ βιαιοπραγία σέ βάρος θρησκευτικῶν λειτουργῶν, ἐνῶ στὴ μοιχεία διατηρεῖται μέν ἡ ἴδια ποινὴ, ἀλλὰ εἰσάγονται τροποποιήσεις στὸ δικονομικὸ πεδίο.

Πρέπει νὰ τονισθεῖ ὅτι οἱ μεταβολές πού περιέλαβε τὸ Ἐκλογάδιο στὸ ποινικὸ του μέρος δέν ἀφοροῦν σέ ὀρισμένη κατηγορία πράξεων, ὅποτε θὰ ἦταν θέμα ἀλλαγῆς στὴ γενικότερη ἀντεγκληματικὴ πολιτικὴ (ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα). Ἀντίθετα πρόκειται γιὰ μεταβολές κατὰ περίπτωσι, πραγματοποιημένες κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση ὀρισμένων παραγόντων, πού θὰ προσπαθῆσω νὰ ἐπισημάνω μέ συντομία. Κοινὸ χαρακτηριστικὸ ὄλων τῶν ἀλλαγῶν πού ἐπιχειρήσε ὁ συντάκτης τοῦ Ἐκλογαδίου εἶναι ἡ ἐπάνοδος στὸ Ἰουστινιάνειο δίκαιο, πάντα ὅμως μέσα στὰ πλαίσια τῶν ἀρχῶν πού κρατοῦν στὸ ἀκολουθούμενο ἀπὸ τὴ συλλογὴ ποινικὸ σύστημα. Παράδειγμα: σέ ὄσες περιπτώσεις τὸ Ἐκλογάδιο ἐπαναφέρει τὴ θανατικὴ ποινὴ, αὐτὴ εἶναι πάντα ἡ θανάτωση μέ ξίφος, χωρὶς νὰ ἀκολουθοῦνται οἱ

8. Γιὰ τίς εἰδικότερες διαφορές ἀνάμεσα στὴν Ἐκλογή καὶ τὸ Ἐκλογάδιο στὴν ἀντιμετώπιση τῶν ἐπὶ μέρους πράξεων βλ. Σπ. Τραμάνου, Ὁ «Ποινάλιος» κλπ., στὸ οἰκεῖο γιὰ κάθε ἐγκλημα κεφάλαιο.

ἐξειδασμένοι τρόποι ἐκτελέσεως τοῦ C.I.C. Ἐπίσης δὲν ἐπαναφέρονται διαφοροποιήσεις στὴν ποινικὴ μεταχείριση, στηριζόμενες στὴ διαφορὰ τάξεως. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι στὴν ἐπεξεργασία τοῦ Ἐκλογαδίου ἐπικράτησε ἡ σκέψη ὅτι ἡ ἐγκατάλειψη ἀπὸ τὴν Ἐκλογή τῶν ἰουστινιάνειων ρυθμίσεων δὲν ὑπῆρξε σὲ ὄλες τὶς περιπτώσεις πετυχημένη καὶ ἀποφασίστηκε ἡ ἐπάνοδος στὶς ἀρχικὲς αὐτὲς ρυθμίσεις, χωρὶς ὅμως νὰ ἀνατραποῦν ἄλλες ἀρχές, πού μὲ ἐπιτυχία εἶχε εἰσαγάγει ἡ συλλογὴ τῶν Ἰσαύρων.

Ἄλλο σημεῖο πού δὲν μπορεῖ νὰ παραγνωριστῆ εἶναι ἡ ἐπίδραση τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς κανονικῆς νομοθεσίας σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις. Ἐδῶ ὅμως πρέπει νὰ γίνῃ ἡ ἐξῆς διευκρίνιση. Ὁ δημιουργὸς τοῦ Ἐκλογαδίου, παρὰ τὴν ἐπίδραση αὐτῆ, ἀπέφυγε τὴν ἐπαναφορά σὲ ἰσχύ ἰουστινιάνειων διατάξεων, πού θὰ ἀπέληγαν σὲ οἰκονομικὴ ἐνίσχυση τῶν μονῶν. Αὐτὸ γίνεται φανερό στὴ διάταξη 17.5, ὅπου ἐπαναφέρεται μὲν ἡ θανατικὴ ποινὴ γιὰ τὸν ἄρπαγα μοναχῆς, χωρὶς ὅμως νὰ ἐπαναληφθῆ ἡ διάταξη γιὰ τὴν περιέλευση τῆς περιουσίας του στὴ μονὴ τῆς παθούσας. Κάτι ἀνάλογο ἔχουμε καὶ στὴ διάταξη σχετικὰ μὲ τὴ μοιχεία (17.25), πού δὲν ἐπιτάσσει πιά ὑποχρεωτικὴ ἐγκλειση τῆς μοιχαλίδας σὲ μοναστήρι—κύρωση πού συνεπαγόταν σημαντικὰ οἰκονομικὰ ὠφελήματα γιὰ τὶς μονές. Αὐτὲς οἱ διαπιστώσεις μὲ κάνουν νὰ προτιμῶ ὡς χρόνον συντάξεως τοῦ Ἐκλογαδίου τὴ βασιλεία τοῦ Νικηφόρου Α΄ (802-811), πού δὲν ἔτρεφε μὲν ἀντιμοναχικὰ αἰσθήματα, ἀλλὰ καὶ δὲν εὐνοοῦσε τὸ σχηματισμὸ μεγάλης ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας.

Τὸ Ἐκλογάδιο δὲν ἴσχυσε ἐπίσημα, οὔτε εἶχε τὴ διάδοση τῆς Ἐκλογῆς, ἀλλὰ μαζί μὲ αὐτὴ ἀποτέλεσε τὴν ἠϋξημένη Ἰδιωτικὴ Ἐκλογή (Eclōga p̄nata aucta), πού ὅπως ἀπόδειξαν τὰ πρόσφατα εὐρήματα τοῦ Σινᾶ⁹, ὑπῆρξε συνθετικὴ ἐργασία μὲ ἰδιαίτερη χειρόγραφη παράδοση. Ἄλλὰ οἱ ἐπιδράσεις τοῦ Ἐκλογαδίου δὲν ἦταν οὔτε χρονικὰ οὔτε τοπικὰ περιορισμένες. Τὶς συναντᾶμε πολλοὺς αἰῶνες ἀργότερα στὰ συλλεκτικὰ ἔργα τοῦ Ματθαίου Βλάσταρη καὶ τοῦ Μανουὴλ Μαλαξοῦ¹⁰. Πολύ μεγαλύτερη διάδοση γνώρισε βέβαια ἡ Appendix, ὅπως τὸ δείχνει ἡ ἐντυπωσιακὰ πλούσια χειρόγραφὴ τῆς παράδοσης.

Προσπάθησα στὰ περιορισμένα χρονικὰ ὄρια τῆς ἀνακοινώσεως νὰ δώσω τὰ γενικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ποινικοῦ δικαίου μιᾶς ἐποχῆς, πού στὴν

9. Γιὰ τὸ νομικὸ χειρόγραφο πού πρόσφατα βρέθηκε στὴ μονὴ τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης βλ. D. Simon-Sp. Troianos, EPA Sinaitica, Fontes Minores III (πίσὶ πάνω σημ. 3) σ. 168-177.

10. Βλ. π.χ. τὴ διάταξη 17.28 γιὰ τὴ φθορὰ τῆς μνηστῆς πρὶν ἀπὸ τὴν ἡβη στὸ «Σύνταγμα κατὰ στοιχείον» M 13 (Γ. Πάλλη-Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, τ. 6, Ἀθήνησι 1859, σ. 374) καὶ στὸ κεφ. σση' τοῦ νομοκάνονα τοῦ Μ. Μαλαξοῦ στὴ λόγια μορφή του.

Ιστορία τοῦ δικαίου χαρακτηρίζεται ὡς «οἱ σκοτεινοὶ αἰῶνες»¹¹. Στό διάστημα αὐτό τό Ιουστινιάνειο δίκαιο ξανακέρδισε μέρος ἀπό τό ἔδαφος πού εἶχε χάσει μέ τήν κωδικοποίηση τῶν Ἰσαύρων. Κι αὐτό ἦταν μόνο τό προανάκρουσμα τῆς ἀναγεννήσεώς του ἐπί τῆς δυναστείας τῶν Μακεδόνων.

Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν

Σπύρος Τρωιάνος

11. P. Pieler, ὀ. π. σ. 429 ἐπ.